

Emlékezések Ady Endrére és a „Holnap“ Váradára

Todor Mamojlović

Ady Endre képe előttem elválaszthatatlan a régi Nagyvárad képétől. Ugy összenőtt vele, mint valami jellegzetes aemblémás díszlettel vagy háttérrel, amely előtt a legfényesebbnek és legigazabbnak tűnik a költő alakja. Én legalábbis így látom és érzem, mivel ott Váradon találkoztam először Adyval és aztán még sokszor, majdnem három éven át őszinte, lelkes és derűs baráti körben.

Derűs, lelkes és lázas volt ez a három év, mert hát ez volt valóban Ady fénykora — a *Vér és Arany*, az *Illés szekerén* és a *Szeretném, ha szeretnének* évei —, és ezzel, természetesen az új magyar irodalom hőskora is. Végére nekünk is, akik akkortájt a „Körös-parti Párizsban” Ady körül gyülekeztünk, valamiképpen fénykorunk volt: ifjúságunk legszebb éveit jelentette. Egyébként is derűsnek, mosolygónak látszott az ég egész Európa, sőt az egész világ felett s talán épp az egy Adyt kivéve senki sem nézett közülünk aggodalommal a valójában már olyannyira aggasztó jövő elé.

A légkör, a közhangulat tehát kedvező volt, és biztató fiatalos neki-

lendülésekre, többé-kevésbé forradalmi jellegű és lényegű szellemi — elsősorban természetesen irodalmi — megmozdulásokra. Ilyen volt a színhely is: Nagyvárad, Ady városa. Élénk, nyugtalan, színes, napos város az Alföld és Erdély határán, a budapest-kolozsvári vasútvonalon, amelynek belső fő állomása és úgyszólván kötelező megállóhelye volt. Majdnem minden pesti vagy erdélyi utasnak akadt útközben valami dolga itt; leszállt, hacsak egy pár órára is, hogy a bihari Metropolisba benézzen ismerőseihez, frissiben közölje híreit, aztán még aznap este vagy éjjel az ő újságjaikkal robogjon tovább Pest, illetve „Kincses” felé. A váradi ember részére pedig Budapest és Kolozsvár egyaránt szomszédosak voltak. Épp csak ki kellett szaladni vagy kocsizni az állomásra, hogy felkaphassunk a gyorsra. És ez a szomszédság — különösen a pesti — nem is volt pusztán illúzió: az a hosszú, aszfaltozott Rákóczi út, amely az állomástól kiindulva könnyed íveléssel a város szívébe hatolt, a város belsejében sűrűn sorakozó elegáns üzletek és a hasonló közönség valóban valami fővárosias benyomást

keltettek. Különösen a mindennap szigorúan betartott korzóórákban, majd délben a szinte olaszosan aranyló és vakító napsütésben, este pedig az ivólámpák narancslila fényében, amikor Nagyvárad színe-java ott hömpölygött fel és alá a járdákon és a kocsiúton — mert hiszen ez is aszfaltos volt — az embernek önkénytelenül is a pesti Dunapart vagy a Váci utca jutott az eszébe. Ennél is tarkább volt a híres Bémer tér, na meg a Rákóczi út — hirtelen megszakadván a kis Rímanóci tér hasonló nevű dszentri kávéházának terasza előtt — merész kanyarodással beletorkolt és mintegy szétáradt. A Bémer tér volt a város igazi központja és minden embernek kora reggeltől késő éjszakáig állandó és elkerülhetetlen átjáróhelye. Akárhová akart menni az ember Váradon, a Bémer téren kellett átvágnia. Napsütötte aszfaltján kúrsa összevisszaságban kereszteződtek a szélrózsa minden irányában szétfutó individuális útvonalak. Ment itt nyoma sem volt valami fő iránynak vagy rendes és kötelező közlekedési medernek. Furcsa volt ez a örökösen nyüzsgő Bémer tér teljesen szabálytalan alakú szélességen elnyúló, széltében-hosszában meglapuló vagy merészen magasba szökellő házsorok hézagos keretében, úgyhogy igazán bajosan lehetett volna meghatározni pontos mértani alakját és szimmetrikus tengelyét. Egyik oldalán a tér nyitva volt, akárcsak a Place de la Concorde a Szajna, vagy a velencei Piazzetta a tenger felé és a nem is annyira sebes Sebes-Körösré nézett, amely a barokkosan tarka és nyugtalan „Place Bémer” egyetlen egyenes és nyugodt határvonala volt, s amelyen túl, megkapó ellentétképpen, a már egészen vidékies, szinte mezővárosiasan ódom, unalmas tágas, hosszú négyszögű és rossz kövezetű Szent László tér terjedt el, lefelé, majdnem a város másik végéig.

Nagyvárad büszke központja valóban hamarjában összetákoltt színházi városdíszlethez hasonlított, vagy valami kiállítási területhez, a Szigligeti Színházzal mint fő pavilonnal, amelynek barokkosan antik, timpanonos és oszlopos homlokzata, előcsarnoka a Körös felé nézett. Valami modern urbanista persze hogy nem egykönnyen tudott volna megbarátkozni ezzel a topográfiával és építkezéssel, még kevésbé az ebből kialakult furcsa utcaforgalmi renddel. A váradiak azonban városukat érdekesnek,

egyéninek és mindenekelőtt nagyvárosiasnak tekintették. Ez a bizakodásuk azonban mindig a kellő mentő humorral és ömiróniával volt aláfestve, innen állandó vetélkedésük, csipkelődő, frondórs követekezésük a fővárossal is, ami különösen a holnapos „lázadás” idején virágzott ki és nyert ugyanakkor bizonyos kulturális jelentőséget. Nem imponált nekik Pest. Elnéztek felette messzebbre, magasabbra. Budapest mögött Bécs következett, ezután pedig, jó messzire ott az igazi nyugaton: Párizs!

Dehogy is volt olyan messzire! A nagyvárad-i ember helytén túltette magát távozásán, mindennemű nehézségen, ha valamire kedve támadt. Párizsra pedig valahogy hirtelenében igaz őszinte kedve támadt. Honnan? Miért? Miképp? Egyrészt mindenestre abból a jó régi magyar ellenszenvből Bécs és az egész német világ iránt, másrészt egy kissé talán naiv képeletből, ama fiatalos rajongásból egy félig regényesen, félig mondénesen elképzelt eszményi és kápráztató Párizsért, a fény és szabadság, a szellem és elegancia csodás városáért, amely azután nem-sokára Ady „daloló Párizsában”, a „szép ámulások szent városában”, „Bakonyában” és Babits „messzi, szőke szajnaparti híres városában” végleges és mámorító költői formát öltött. Ez a Párizs persze hogy könnyen elérhető és még csak akkora ugrásnyira sem volt a Körös partjától, mint Budapest. És így mihamar meg is teremteték vele az összeköttetést. Vajon mi tartotta fenn ezt az összeköttetést és mi táplálta e lelkesedést? Hát mindenekelőtt az, amit az újságokban olvasni, a képeslapokban, különösen az *Illustration*-ban — eredeti, hiteles francia dokumentum! — látni, és azután amit úgy általában „hallani” lehetett Párizsról. Továbbá az akkortájt hivatalos, világszerte, és így természetesen Pesten meg Váradon is állandóan játszott híres párizsi színpadi szerzők, egy Rostand, egy Bataille és Bernstein, Brieux, Flers — Camille, Pierre Wolff, Alfred Capus és mások darabjai, úgyszintén egy-némelyik ügyesen magyarra átültetett és rohamosan elterjedt, pattogó vagy érzelmes francia sláger is; és végül a szép nemnek mindig és mindenhol olyan nyira drága és szent párizsi divat és párizsi silkk. Egy szűkebbkörű intellektuel osztálynál, mindenekelőtt az íróknál ehhez még hozzájárult a behatóbb érdeklődés is a komolyabb új francia irodalom iránt. Szeretettel olvasták

Balzacot, Flaubert-t, Maupassant-t, Marcel Prévost-t, de leginkább, legelkeszebben Zolát és Amatóle France-ot; persze kevés kivétellel, csak fordításban — az épp akkor már a magyar eszmei látóhatáron is felragyogó Baudelaire-t és Vermaire-t plane csak német átültetésben, mert hát a francia nyelv alaposabb ismerete még a legőszintébb francia barátok között is nagy ritkaság volt a Körös táján. De ez nem okozott zavart, amint az a tény sem, hogy az egész lelkes társaságban — eltekintve tán egynéhány tehetősebb intellektueltól — alig volt valaki, aki valóban látta is volna Párizst, az írók közül, az akkori fiatal váradai írógardából valójában egyetlen egy sem látta. Csak úgy látatamul és a távolból vágyakozva utána, így festették le maguknak és így ünnepelték hævvel a „fény városát”. A még egészen gyerek, épp akkor érettségizett, de már sikeres szárnypróbálgatásait végző Emőd Tamás sajátosan zengő, dübörgő első verseiben mindumbalan valami „Manon”, valami „Pierre” vagy a „Montmartre”, „Barbizon”, „az Isten fogadója”, („Hotel Dieu”), vagy valami „gálus toronyok” bukkanak fel; Juhász Gyula pedig Villon végzetéről és „a tavalyi hóról” álmodozik gyászos, bíboros Odon baladájában.

Mindeme momentumok, úgy egyenként, és tárgyilagosan tekintve őket, talán nem is jelentettek sokat. Rideg, „józan” kritikusok többnyire csak egy pár titáncs (és természetesen „éretlen”) fiatal költő újságszagú ábrándozását és holmi „kávéházi esztéták” tudálékos, „külföldieskedő” fontoskodását akarták bennük látni; azokba a ritka, valóban Párizsban is járt váradai emberekben pedig holmi smokkos kéjutazókat, akik csak mulatni mentek el a Szajna partjára, meg hogy aztán hazajövet elmesélhessék mindenkinek, hogy ők bizony ott is megfordultak. Az ilyen olcsó és felületes kritikák mélyén majdnem mindig bizonyos ravasz politikai tendencia lappangott: Tiszáéknak — akiknek Várad valahogy szintén fészük és központjuk volt, hisz ott terült el nem messze tőle a híres geszti uradalom — és a monarchia „konstruktív”, hű elemeinek általában sem volt igénye az egész franciás irányzat, s képviselőit jónak látták már eleve neveltségessé tenni. Épp e körülmény bizonyítja a legvilágosabban, hogy ama furcsa és nem szívesen látott megmozdulás nem is volt olyan gyerekes

és együgyű, amilyennek feltüntetni szerették volna. Azok a fiatal költők, akiket kétségtelenül Ady feltűnése villanyozott fel, valójában egy komoly irodalmi megújulásra irányították akaratukat és ebben a napról napra mind tudatosabbá és határozottabbá váló törekvésükben Párizs és az új francia irodalom felé fordultak. Ez a tájékozódás teljesen logikus és szükségszerű volt: Baudelaire-rel Párizs visszavonhatatlanul a modern költészet világközpontja lett és azóta minden európai „modernizmus” az ő jegyében indul, belőle meríti legjobb ihletét. Ady is ott bontott szárnyat és így aztán az a váradai költő-plejád is, amely már rövid idő múlva a „Holnap” zászaja alatt lép ki a porondra, harcászallás előtt még a „daloló Párizs” áldását kereste. Amíg pedig azokat a smokkos párizsi kéjutazókat illeti, hát ők sem voltak egészen hasznavehetetlenek: hazakerülven Váradra, tudtak ők mesélni derekasan nemcsak az auteuil-i löversenyekről meg a Moulin Rouge-ról, hanem a Louvre-ról, a Sorbonne-ról, a távlatokról, premierekről, új könyvekről és sok egyéb szép dolgról, ami érdekelt az otthonmaradt barátokat. De minék mentetgetni ezeket a párizsjáró váradiaikat? Egy dolog mindenesetre mellettük szól és igazolja őket busásan: közéjük tartozott Léda is, Ady Lédája, aki annak idején a költőt szintén Párizsba vitte magával.

Volt azonban ennek az új irodalmi tájékozódásnak egy bizonyos mélyebb-reható kulturális és ezzel kapcsolatosan egyúttal politikai jelentősége is. Magyarországon századunk eleje vagy talán már a múlt század vége óta is bizonyos szimpátia kezdett kialakulni Németország iránt, amely annál könnyebben hódított teret a Duna-Tisza táján, mivel eredeti, igazi — persze nem magyar — megszerzői és terjesztői ügyesen el tudták látni bizonyos oszt-rák, azaz Habsburg ellenes éllel és a magyar függetlenségi vágyaknak hízogó kecsgetésekkkel. Ezek aztán élénk visszhangra találtak még az olyan leg-szigorúbb magyar körökben is, ahol a „mégis huncut a német” ősi jelige és hittétel élt. Ez az egész kis politikai kacérkodás, a mögötte rejtőző vérmes és titkos tervezetésekkel együtt lát-szó'ag persze a legtisztább lojalitás medrében mozgott, mert hát másképpen a dolog mind német, mind pedig magyar részről rút és botránys árulást jelentett volna az „egységes Duna-mo-

narchiával" szemben, ami azután komolyan veszélyeztethette volna a Bismarck által annyi gondnal és szeretettel megépített „Hármas szövetséget” is. Így tehát Berlinben — rendszeren a sajtón keresztül — csak alkalmadtán és kellő diszkrécióval jutott kifejezésre a jóakarát „Ungán” írámt, míg Magyarországon egy állandóan erősödő kórus lelkesen magasztalta a hatalmas német birodalmat, a „vaskancellárt”, a „német alaposságot”, a „német rendet”, a „német tudományosságot, a „német színművészetet”, a német irodalmat. Különösen ez utóbbi kettőnek támadt számos rajongó híve Magyarországon.

Reinhardték első diadalmas pesti vendégszereplése, vagyis 1901 tavasza óta a fővárosi íróvilág, de még a műveltebb közönség nagy része is elbűvölve fordult Berlin, az új „világ-kultúrközpont” felé. Az akkori híres német színészek, rendezők, drámaírók, regényírók, költők bámulatós népszerűsége tettek szent Budapesten. Egy Sudermann, egy Gerhard Hauptmann, egy Hartleben, egy Max Holbe neve ott ugyanolyan ismert volt, akárcsak Mikszáthé vagy Herceg Ferencé. De még az olyan harmadrangú teuton szerzők is, mint például Meyer-Förster, annak az éremlyítően édeskés, giccses *Heidelbergi diákéletnek* az alkotója, éveken át babért aratott, sőt szerencsés utazókra is talált a magyar ugaron. Német újságok és folyóiratok a *Berliner Tagblatt*, a *Leipziger Illustrierte*, a *Jugend*, a *Simplizissimus* voltak a főváros, valamint minden valamire való vidéki város kávéházi közönségének is kedvenc olvasmányai. Az intellektualizmus felső tízezrének pedig az akkortájt megindított *Neue Rundschau* volt az orákulum. A pénzes családok természetesen német „Fräuleinokkal” neveltették gyermeküket és serdülő fiaikat meg lányukat, aztán németországi egyetemekre, azaz „Institútókba” küldözgették. Ugyancsak magától értetődő, hogy ezek a tehető és előkelő úrinépek legszívesebben a nagy, luxuskényelmű német fürdőkben és tengerpartokon Svinnemündében, Helgolandon keresték azt a komfortot és eleganciát, melyet a hazai nyaralóhelyeken esetleg nélkülöztek. A vezérszerepet ebben a lázas németbarát mozgalomban mégis az íróemberek vitték. A „modernizmus”, amely Pesten századunk első évtizedében jelentkezett, erős német befolyás alatt alakult ki. Az új német költők és esztéták elragadtak sok fiatal magyar író; külö-

nösen azokat, akik nemsokára azután, megalapítván a *Nyugatot*, irányadói lettek a modern irodalmi törekvéseknek. Hatvani Lajos, akinek kitűnő összeköttetései voltak Berlin íróvilágával, színházaival és egynémely kiadójával is, hasonlóképpen az esztéta-filozófus Lukács György és néhány ifjabb követőjük is a német fővárosban lettek fő tanítómesterükre, irodalmi, művészi és általában szellemi kérdésekben, s tanait azután lelkesen hirdették és alkalmazták hazájukban. Hogy a *Nyugatból* mégsem lett valami pusztán magyar nyelvű verziója a *Neue Rundschau*nak, az egyedül Ady, Babits meg Móricz Zsigmond érdeme, akik mélyebb nemzeti érzésükkel és magasabb, európaibb kultúröntudatukkal valahogy még elenyésztetni tudták ezt a furcsa német szellemi inváziót. Magának ennek az irodalmi „berlinizmusnak” nem volt különben semmi politikai háttere vagy célzata; őszinte, naiv, irodalmi, intellektuális rajongás volt — csakhogy éppen téves utakon járt. Hatvani és hívei jó száz évvel Madame de Staël után csodálatosképpen még mindig a derék francia grófné szemével nézték Németországot és a németeket; még mindig „a költők és gondolkodók népét” látták bennük és semmi egyebet. Komolyan hitték, hogy a németek nem akarnak mást, mint „kultúrát” teremteni és azután az egész világot boldogítani kultúrájukkal. A „pompos”, a „nagyszerű” Berlinben, amelyben pedig annyiszor és gyakran huzamosabb időre is megfordultak a Reinhardtok és Brahmsok szenzációs színházi estéi, izgalmas Hauptmann és Ibsen premierjei, a Fischer-Verlag és Cassier gyönyörű új kiadványai, Rudolf Kastner szubtilis és kápráztató lélekfilozófiai kinvilágozásai, továbbá az egymást követő nagystílusú modern tárlatok, kiállítások és hasonló „kultúrmanifesztációk” bűvkörében, ezek a „nyugatos” magyarok egyáltalán nem vették észre az akkor ugyanott és éppen ama mámorító „kultúrmanifesztációk” árnyékában már serényen folyó előkészületeket arra a még sokkal nagyobbstílusú és igazán „világraszóló” szenzációra, amelynek azután programszerűen 1914-ben kellett kibrobbannia, és amelynek gépezetében az ő gyanútlan kultúrlelkésedésük is ügyesen bele volt vonva bizonyos lehető sünlódások vagy ellenállások leküzdése céljából. A németek már régen, talán már Bismarck óta a magyaroknak szánták az előrs, illetve az első

rohamcsapat szerepét a „Drang nach Osten” gondosan kidolgozott nagy haditervében. Most, hogy a haditerv keresztülvitelének órája már mindinkább közeledett, gondoskodni kellett arról is, hogy azt a magyar nyilvánosság, a magyar nép is kedvezően fogadja és készséggel vállalja. E célból meg kellett szervezni a közvéleményt Magyarországon, szükség volt ott egy megbízható németbarát közhangulatra. Ilyen elgondolásból indult ki német részről az a századeleji magyar-német barátkozás, amelybe azután spontán hévvel belekapcsolódtak a Berlinért rajongó pesti írók is. Öntudatlan, elvakult buzgalommal támogattak egy politikát, amely azután rövid év múlva a legnagyobb vészt hozta hazájukra, valamint egész Európára. Századunk első évtizede folyamán így aztán egy finom, de mindinkább érezhető német hálózat szövődött a magyar kultúrelét köré.

A nagyváradiak aztán egy szép napon belehasítottak ebbe a hálózatba — hirtelen merészen, fiatalosan, legényesen, fellengzősen és romantikusan. Párizs volt a jelszavuk, a daloló Párizs, a szép ámulások szent városa, ahol „úgy csókoljuk meg az életet, mint orhideát a Léda haján...” Többet alig tudtak róla, de búsásán elég volt ennyi is, hogy lángragyújtsa lelküket. Persze, ezek a zengő ígézetek és lángolások már Ady lelkéből csendültek fel, aki akkor tájt már betört Dévénynél „új időknek új dalaival”. Ady volt az, aki szárnyakat és határozott irányt adott a váradi poéták akarásának, aki megmutatta nekik „a Nyugatról intő földet”. A párizsi Bakonyból lángolva hazatérő Ady Endrét — akit akkor még Pesten alig vett valaki észre — a váradi poéták már mint felszabadítójukat, „fejedelmüket” üdvözölték. És végre is Ady, a szilágysági fiú, a zilahi diák, a debreceni jogász és újságíróújonc Nagyváradon került először egy modern szellemű és úgyszólván nagyvárosias környezetbe és ott találkozott aztán az-za a nővel is, akivel egy szép napon valóban elrepült Párizsba.

Nagyvárad tehát — bármennyire is Ady lett később irányítója a francia főváros felé, valóban adott a magáéból is valamit Ady párizsi szecessziójához. Mert szecesszió volt az valóban — szecesszió az izzai régi római érte'emben, — egy tudálékosan és smökkosan németesedő patríciusi kultúrából.

Ady és a nagyváradiak között minden esetleg köztük fennfongó faji tradícionális, osztály- és művelődési különbségek ellenére is bizonyos erendő ben-ső közösség létezett. S ennek következtében mindig egyetértettek a nagy elvi kérdésekben, másrészt mindennapi életükben szinte jópajtási, gyakran komoly baráti viszony fűzte őket össze. Debrecenből, „a maradandóság városából” Ady még teljesen vidéki emberként, vidéki kis újságíróként került Váradra, egy élénk ellenzélikieskedő és moderneskedő napilap szerkesztőségébe, amely az akkori ágas-bogas magyar politikai élet minden szövevényébe be volt avatva és mind a fővárosi, mind pedig a helyi közéleti tényezőikkel állandóan szoros összeköttetést tartott fenn. Mi sem természetesebb, mint hogy ez lett Ady első magasabb politikai és, mondjuk, társadalomtudományi iskolája, éppúgy, mint ahogyan aztán maga a város pezsgő, elegáns társasági, művészi és éjszakai életében jelentékenyen hozzájárult a homo novus külső megformálásához is.

Nagyvárad „modernsége”, felvilágosultsága”, kriticismusa, „természet-tudományi világnézete”, darwinizmusa, antiklerikalizmusa és mindezekkel szorosán összefüggő politikai iránya, széles idealisztikus liberalizmusa, többé-kevésbé radikális demokratizmusa, amely a hagyományos nemzeti önállósági alapelveitől számos végtelen finom átmenetű árnyalaton keresztül sokszor egy tiszta szocialista programig is elvált, — mindezek a felfogások, eszmék, tendenciák, megragadták az ifjú Adyt és csodás termékenyítő erővel hatottak gyorsan fejlődő, fényesen kibontakozó szellemére.

E hatás mértékét legfrappánsabban jelzi a különbség Ady két első verskötete, a még Debrecenben, 1899-ben megjelent „Költemények” és a csak három évvel utóbb már Nagyváradon kiadott „Még egyszer” között. Míg a debreceni füzetcskében igazán a legnagyobb jóakarát és a legmikroszkopikusabb „belelátás” sem tudná még fel-fedezni egy árva szikráját a jövőendő nagy költőnek, a „Még egyszer” a különben inkább még csak sejtető, merészebb, egyénibb felcsendülései közepette már hozza egy olyan kész és fehér-izzású remekét a magyar — és minden — lírának, amelyen „Az én meny-asszonyom”.

Persze, hogy Ady hamar és hatalmasan túlnőtt a „váradi iskolán”, hogy rö-

vid idő alatt teljesen az ő egyéni módjában dolgozza fel, mélyítse el és alakítsa át mindazt, amit ott tanult. Mind-azt nem vetette el, nem tagadta meg. És tartotta továbbra is a közösséget, a barátságot azokkal, akiket annyira túlnőtt. A viszony lényegileg nem változott meg közöttük, csak hogy éppen ezentúl ő volt a „tanár”, a vezér. De Ady régi jó emberei, tanárai között mindig szeretett valahogy „visszadiakosodni”, visszatérni az „elillant évekbe”, boldog — a múlt perspektívájában mindig boldog — gyerek- vagy sihederkorába. Ott kerestett mindig újból menedéket az öregedés, a pusztulás réme elől, amely már alig harminc éves korában is olyan kegyetlenül gyötörte. Ez a méla és fájdalmas vágy, ez a honvágy volt lelkületének egyik legmélyebb momentuma, lírájának és egész emberségének egyik legfinomabb forrása. Szerette, valami borongós és gyengéd véndiákos hűséggel azokat, akikkel együtt vagy akik mellett volt fiatal. Ebből a hangulatából lelki-állapotából fakadt az a csodás „félíg síró, félíg vidor ének” is: a „*Vén diák üdvözlése*” az ősi Scho'a fő-magisterének és az örökké zöldellő Zilahi hegyeknek (melyek, legalábbis az ő lelkében, az ő poézisében, örökké zöldelltek); szerette régi váradi pajtásait és régi városát, amely Leda városa is volt és szívesen, szinte szükségyszerűen el-el látogatott közéjük minden alkalommal. Alkalmom pedig volt állandóan. Budapestről a vasút Váradon át vezetett

Érdmindszentre és vissza és így Ady, aki körülbelül minden két hónapban lenézett, pihenni ment néhány napra „Édősékhöz”, ugyanannyiszor megfordult Váradon is. Mert útközben majdnem mindig leszállt, a „körös-parti Párizsban”, ha nem többre leg-abb egy estére, egy éjszákára. Ilyenkor rendszeren sürgönyileg értesített valakit jöveteléről a *Nagyvárad* *Napló*-nál, többnyire régi rajongó hű emberét, Nagy Miskát, aki betéve tudta minden versét és aki aztán futott izibe az Emke-kávéházba, jelenteni az ott táborozó kollégáknak, hogy: „jön Ady este, a pesti gyorsal, én kimegyek eléje a pályaudvarra, aztán majd idejövünk, legyetek itten...” Nemsokára azonban ezeket az összejöveleket diszkrétebben, úgyszólván titkosan kellett megszervezni, mivel az „*Új versek*” megjelenése óta rohamosan hírrekapó költő iránt mind szélesebb körökben is terjedni kezdett az érdeklődés, a kíváncsi-ság és sokan — újságírók és mások is — hivatkozván holmi régi „ismeretsé-gükre”, „címboraságukra” a *Nagyvárad* *Napló* immár nevezetes hajdani munkatársával, igyekeztek betelefonni Ady igazi, intimebb baráti körébe. Ezeket az alkalmatlankodókat távol kellett tartani és így csak bizonyos „kiválasztottak”, költők, írók, nevesebb újság-írók és néhány más komolyabb intel-ktuel gyűlekezhetett Ady körül. Ezekből alakult ki aztán később a „*Holnap*”-társaság is.

